

RAHVALUULEKOGUMINE EPISTOLAARSES KONTEKSTIS

Helene Maaseni kirjad Jakob Hurdale

KATRE KIKAS

Tuhat tänu annab
Sulle kodupind,
Tuhat tänu kannab
Sull' mu rahva rind.

Kogusid siin vilja,
Kaunilt kosus töö,
Kuni õhtu hilja
Säras tähte vöö.

Vara koidu valgel
Virgalt astsid Sa,
Astsid punapalgel
Nurme sirbiga.

Käisid viledasti
Muistsel Runo ra'al
Kusa Vanemuine
Mängis muistsel a'al.

Ülal tsiteeritud salmid pärinevad nimemärgi O. all 1891. aasta 10. mail nädalalehes Eesti Postimees ilmunud luuletusest, mis kandis pealkirja „Virgale vanavara korjajale. Helene Maasen'ile südamelikuks tänu tunnistuseks, tema viljarikka töö eest”. Mainitud vanavarakorjaja Helene Maasen oli hiljaaegu läkitanud Jakob Hurdale oma 25. rahvaluulesaadetise ning Hurt oli teda sel puhul Postimehes ilmunud vanavarakorjamise aruandes esile tõstnud. Ehkki võib-olla O. tundis Maaseni isiklikult või oli juba varem tema kogumistöö intensiivsust Hurda aruannetes tähele pannud, näib siiski tõenäolisem, et luuletuse tõukeks oli Hurda kiiduavaldus. Samavõrra kui luuletus soovis tõsta esile konkreetse koguja saavutusi, oli see ka täienduseks rahvaluulekogumist ümbritsevale avalikule tekstiväljale. Tõsi – luuletus jäi pigem selle äärealale nii žanri (välja keskmes olid üleskutsed ja aruanded) kui ka ilmumiseks valitud ajakirjandusväljaande mõttes (Eesti Postimees ei avaldanud Hurda vanavaraaruandeid). Samal ajal asetaski sündmuse Hurda aruandest (kui konkreetset rahvaluule kogumisest huvitatud inimestele mõeldud tekstiliigist) mõnevõrra avaramasse eesti kultuuri loomise ja hoidmise konteksti.¹

Lisaks tekstivälja toimimisele näitlikustab Maaseni kogumisjuubel ka seda, kuidas avalik ja privaatne kommunikatsioon rahvaluulekogumise kontekstis omavahel põimusid. Hurda aruanne ja viidatud luuletus olid küll avaliku kirjasõna osad, neile eelnes aga Hurda ja Maaseni erasuhtlus. Nii on Maasen 23. oktoobril 1890 oma 23. saadetise kaaskirjas märkinud: „...et ma vähemalt 25 kordagi saaksin saata ja siis jubileumi võiksin pidada” (H III 8, 795/7).

¹ Küll aga leidub päris palju luuletusi rahvaluulekogumisega seotud privaatsetes (või poolavalikus) kirjaruumis. Hurda kogus on mitmeid luuletusi, milles kogujad väljendavad oma suhet rahvaluulesse ja selle kogumisse, õhutavad inimesi koguma või ülistavad Hurda tegevust. Vt näiteks H I 2, 201; H II 20, 264; H II 23, 27/8; H II 25, 379; H II 30, 691/2; H II 33, 452/5; H III 11, 183.

Järgneva artikli keskmes on ühe rahvaluulekoguja – Helene Maaseni – ja kogumistöö organiseerija – Jakob Hurda – vaheline suhtlus. Toetudes sellele, kuidas Hurt Maaseni oma aruannetes ja kirjades tagasisidet andis, ning mida Maaseni Hurdale kirjutas, soovin esile tuua rahvaluulekogumisse kätkevad kommunikatiivsuse. Rahvaluule kirjanemine ei ole lihtsalt selle eraldamine algsest suulisest kontekstist, vaid see tähendab alati lugude ja laulude sattumist uutesse kontekstidesse. Kasutades Charles L. Briggsi (1993) mõistet, võib öelda, et intertekstuaalne lõhe algteksti ja hilisema kirjanemise vahel on võrdlemisi suur. Kaasajal üritati lõhet pigem varjutada, seevastu tänapäeval pakub sellele erinevusele tähelepanu pööramine just põnevaid võimalusi tollaegse kogumistöö taasmõtestamiseks.

Üldisemal tasandil on selle uue konteksti peamiseks märksõnaks ühiskonna moderniseerumine ning rahvuslik identiteet. Nagu on esile toonud folklorist Pertti Anttonen, oli rahvaluulekogumine (mineviku pärimuse kui olulise nähtuse esile tõstmine) mainitutega väga otseselt seotud:

XIX sajandi rahvuse ehitamise protsessi käigus muutus eelmodernseks peetavate nähtuste kohta info kogumine aktsepteeritavaks modernsuse ehitamise vahendiks, seda eriti rahvusterritoriumi määratlemisel ning rahvuse ajaloo kirjutamisel ja representeerimisel. (Anttonen 2005: 82)

Seda seost rõhutas ka Hurt, nimetades kogumist isamaaliseks tööks. Kogujate jaoks oli kogumistöös osalemine üheks võimaluseks siduda abstraktne (või kujutluslik, kui lähtuda Benedict Andersoni metafoorist *imagined community*, Anderson 1991) rahvuse mõiste millegi konkreetse ja isiklikuga. Kuivõrd rahvaluulekogumist organiseeriti ajakirjanduse vahendusel, andis kogumistöös osalemine igale kogujale võimaluse saada isiklikum suhe avaliku kirjaraumiga.

Lisaks neile üldistele aspektidele on aga oluline ka inimlik mõõde – dialoog rahvaluulekogumise organiseerija ja konkreetsete kogujate vahel. See dialoog on reeglina kirjalik (st osapooled silmast silma ei kohtu) ning hõlmab mitmeid erinevaid žanre, millest mõned on avalikud (kogumisüleskutsed ja -aruanded), mõned aga privaatsed (kirjad, rahvaluulesaadetised). Piiri privaatse ja avaliku sfääri vahel pole päris selge: Hurt tsiteerib sageli oma aruandes kogujate kirju ning kogujad kasutavad kirjades metafoore, mida on näinud Hurda üleskutsetes-aruannetes. Sellise avaliku ja privaatse vahelise piiri hägususe tõttu saame rääkida ka omamoodi rahvaluulekogujate kogukonna tekkest (st kujunevad välja ühised teemad ja keelekujundid, viimaste kohta vaata Valk 2004; Kikas 2013). On oluline, et „vanavara” ei ole midagi suhtluse jaoks etteantut – erinevate osaliste dialoogis toimub selle piiride kompamine ja paikapanemine, kohati aga ka juba paika pandud piiride ületamine (Mikkola 2013a, 2013b; Kurki 2002; Korb 2013).

Žanrilise kirevuse tõttu võiks rahvaluulekogumisse kätkevad kommunikatiivsust vaadelda mitmel eri moel. Antud juhtumi puhul olen otsustanud keskenduda kirjažanrile ehk epistolaarsele kirjalikkusele (Whyman 2009: 9). Viimane on ühelt poolt seotud kaasaegse kirjakerjutamiskultuuriga, teisalt aga konkreetsemalt rahvaluulekogumise kui eripärase kirjakerjutamiskontekstiga. Selle keskme puhul on oluline meeles pidada kahte asjaolu. Esiteks – kiri ei ole midagi, mis rahvaluulesaadetisega kindlasti pidi kaasnema. On kogujaid, kes lisasid igale saadetisele kirja, kuid on ka kaastöölisi, kes ei

kirjutanud üldse kirju; enamik kogujaid lisis kaaskirja vaid mõnele saadeti-sele.² Teiseks ei saa Hurda ja tema korrespondentide suhtluse puhul rääkida kirjavahetusest kui protsessist, mille käigus osapooled teineteisele vastas-tikku kirju saadavad. Initsiatiiv üht või teist teemat kirja teel arutada võis tulla nii Hurdalt kui ka kogujalt. Teisel poolel oli alati vabadus valida, kas vastuseks eraldi kiri kirjutada või mitte – juba puhtpragmaatilistel põhjustel vastas Hurt reeglina ajalehes avaldatud aruandes.

Miks rahvaluulekogujad kirjutavad kirju? Ühelt poolt on need kanaliks, kus arutada kogumistöö praktilisi probleeme: mida ikkagi koguda, kuidas kirja panna jne. Teisalt aitavad kirjad hoida kontakti elavana (nt kui kahe saadeti-se vahele jääb pikem paus). Nii näiteks saatsid kogujad Hurdale ka õnnitus- ja tänukirju ning mitmesuguseid abipalveid kõrvalistes küsimustes (nt tagasiside luulekogule, abi töö leidmiseks jms). Lisaks eelnevale võimal-dasid kirjad nii mõnelgi korrespondendil oma koguja- ja kirjutajaidentiteeti mõtestada. Viimane on oluline eriti vähem haritud kaastööliste puhul, kelle jaoks rahvaluulekogumine võis olla ainsaks võimaluseks oma eestikeelset kirjaoskust kasutada. Võttes aluseks nn *New Literacy Studies* uurijate põhi-teesi, „millal iganes inimesed osalevad kirjalikus sündmuses, teevad nad seda sotsiaalselt positsioonilt lähtuvalt” (Sheridan jt 2000: 4), võib öelda, et need kirjad andsid kogujatele võimaluse erinevate kirjutusviiside ja nendega seotud sotsiaalsete identiteetide katsetamiseks (Kikas 2014; vrd Sheridan jt 2000: 241–242, 249; Barton, Hall 2007: 6–8).

Milliselt positsioonilt kogujad oma kirju kirjutasid? Kõige selgemalt pais-tab silma suhete hierarhilisus: pastoriamet ja doktorikraad aetasid Hurda korrespondentidega võrreldes sotsiaalselt kõrgemale positsioonile. See tuleb esile näiteks kirjade erinevates pöördumisvormelites. Hoolimata sellest, et Hurt kasutas oma avalikes kirjutistes egalitaarsust rõhutavat vormelit „sugu-vennad ja -öed” ning erakirjades pöördus kogujate poole kõnetusega „härra” (vt Põldmäe 1959: 418–419), olid viimased seisuslikust erinevusest selgelt teadlikud. Näiteks väljendab koguja Mart Uus Palamuselt üllatust Hurdalt saadud kirja üle:

Teie väärt kirja, ühes kalli kingitusega, sain ma se 25. novembril kätte, ja – ja, oh! Teie tiate isigi, kuidas üks niisugune ootamata asi mõjub, isiäranis siin, kus seisuse vahe seinad nii kõrged on, kui siin! Sellepärast ei püüa ma ka mitte siin seda kirjeldada, vaid ütlen aga lapseliku tõsidusega: Aitäh! Olge tuhan-deks terve! (H II 27, 380a)

Kogujate Hurdale adresseeritud pöördumistes domineerivad vormelid, mida kaasaegsed kirjajakirjutamiskäsiraamatud soovivad kasutada rohkem või vähem ametlikel juhtudel: „härra”, „kõrgesti austatud doktori härra”, „väga austatud õpetaja”. Vaid vähesed vastavad kõnetusega „auustatud suguvend”.³

² Siin keskendun eraldiseisvatele (kaas)kirjadele, kuid kommunikatiivsust on võimalik saavutada ka nn kirisaadetistega: saadeti-se alguses on tervitus ning lõpus hüvastijätt, saadeti-se ise kirja sisuks. Erinevaid kommunikatiivseid võimalusi olen varem puudutanud artiklis M. J. Eiseni seitsme Moosese pärimuse kogumisest (vt Kikas 2015: 716–717).

³ Kirjakirjutamise käsiraamatute mõju reaalsele epistolaarsetele praktikatele on muidugi lahtine (Lea Laitinen ja Taru Nordlund märgivad, et nende mõju oli suurem ametlike kirjade puhul (2013: 177)), ometi on põnev, et XIX sajandi teisel poolel ilmus seda tüüpi raamatuid arvukalt ja enamik neist mitmes trükkis (vt nt Jakobson 1889; Tõnisson 1892; Grünfeldt 1897). Kirjakirjutamiskultuuri seisukohalt on lisaks tehnilistele

Vormelitele lisanduvad sageli viited oma vähesele haridusele ja kehvale kirjaoskusele (nn enesemadaldusdiskursus, vt Kuismis 2013: 203–204). Mõningatel juhtudel lisandub seisuslikule erinevusele ka vanuseline aspekt – mitmed kogujad vabandavad, et just nende noorus ei lase neil õiget pärimust ära tunda.⁴

Hurda poolt vaadates tähendas suhte hierarhilisus aga vastutust. Tema vastutas selle eest, et kogumistöö ei meelitaks inimesi ära tööpostilt või koolipingist ega tekitaks küsimusi nende tegevuse kõlbelisuses – hõlmas ju vanavara väga palju sellist, millest haritud inimene oleks pidanud eemale hoidma. Põldmäe on viidanud, et Rudolf Kallas tegi Hurdale etteheiteid kogujate „härratamise” pärast (Põldmäe 1959: 418–419). Ka tõi Põldmäe esile, et Hurt sai mitmeid kirju inimestelt, kes vastustasid vanavarakorjamist justnimelt seetõttu, et see seadis kogujad ebausku või ebamoraalsete tõekspidamiste mõjuvälja.⁵ Et teema ka Hurdale endale muret tegi, võib näha sellest, et oma 52. ja 54. aruande (Hurt 1889f, 1889g) lõppu on ta paigutanud pikema kirjutise, kus seesuguseid süüdistusi ümber lükkab. Küsimusele, kas kogumise käigus toimuv potentsiaalne kokkupuude moraalselt taunitavaga võib kogujatele halvasti mõjuda, vastab Hurt, et kõik algab inimese enda meeletusest: „Puh-tale on kõik puhas” (Hurt 1889f).

Lisaks hariduslikule ja vanuselisele ebasümmeetriale on käesoleva juhtumi juures mängus ka soolisuse küsimus: kas ja kuidas mõjutas koguja sugu suhteid Hurdaga (ning Hurda kaudu avaliku ruumiga). XIX sajandi rahvaluulekogumise soolisuse aspekti on varasemalt esile tõstnud Veera Pino oma käsitluses Leena Kase-Kauri rahvaluule üleskirjutuste saatusest. Ta viitab, et kui 1870ndatel oli naiste osalus avalikus elus (sh rahvaluulekogumises) pigem marginaalne ja sageli ka meeste vahendatud, siis Hurda kogumisaktiooni ajaks oli ühiskond sedavõrd muutunud, et naisedki leidsid endas julgust kogumistööga ühineda (Pino 1989: 78–79). Ühiskondliku suhtumise muutmine kajastub ka Hurda enda tegevuses: 1871. aastal Aleksandrikooli heaks korjandust organiseerides pöördus ta oma üleskutsetes üheselt meeste poole,⁶ ent 1888. aasta rahvaluulekogumise üleskutses olid mõlema soo esindajad välja toodud: „Paar palvid Eesti ärksamaile poegadele ja tütardele”. Hurda vanavarakogumise aktiooni kui naistele sobivat ettevõtmist reklaamis ka Lilli Suburgi toimetatud ajakiri Linda (Suburg 1889).⁷ Samal ajal viitab asjaolu, et mitmed naiskogujad soovisid aruannetes varjunime kasutada, sellele, et naise

näpunäidetele oluline ka näitetekstide sisu, mille keskmes on sageli kaasajased teemad (karskus, majapidamise moderniseerimine, väljarändevastatus jms), st käsiraamatud asetasiid kirjakirjutaja teatud maailmavaate keskmesse.

⁴ Näiteks kirjutab 1874. aastal sündinud Jaak Hünerson Karksist 1890. aastal: „Mina vabandan end seega et ma aastade poolest noor olen ja minu vaimu jõud ehk vast niisuguse töö tegemiseks liig nõrk on: aga niisugusest tähtsast isamaa tööst ei tähaks mina ommeti osa võtmada jääda.” (H II 23, 344)

⁵ Moraalselt pinnalt lähtuvate süüdistustega oli kimpus ka M. J. Eisen (vt Kikas 2013).

⁶ Näiteks esimese üleskutses algus: „Pangem siis, armsad Eesti vennad, kõik ühtlasi omad nõuud kokku...” (Hurt 1871).

⁷ „Olge, armsad suguõed, agarad ja nobedad oma rahhva vaimuvara mälestuse samma ehitamiseks kiva ja kivikesi kokku kandma! Teie ei jaksa praegust küll arvatagi, kui sügav, kaunis, kui meelitatav armas, isi kui tore see kuldne vaimu kuju saab olema, mis meile: oma eesvanemate mõtte ja luulevallast, vanavarast vasta saab paistma.” (Suburg 1889) Ükski koguja ei viita küll sellele, et oleks just antud Linda kirjutise peale kogumistööga alustanud.

esinemine avalikus ruumis polnud veel päris iseenesestmõistetav (Põldmäe 1989: 22).

Hurda naiskaastöolistest on teinud väikese ülevaate Rudolf Põldmäe, kes märgib, et korrespondentide hulgas oli naisi 2 % ehk umbes 60–70 ringis (Põldmäe 1986: 734–735). Kui arvestada, et Eesti Kirjameeste Seltsil oli vaid kaks naissoost korrespondenti (Pino 1989: 78), on edasimineku üsnagi märkimisväärne, küll aga ei saa väita, et naiste osakaal Hurda kogujate hulgas just suur oleks.

Kas Hurda suhtumises naiskogujatesse võib näha mingeid erijooni? Esiteks paistab silma, et Hurt tajus naiste liiga vähest kaasatust – mitmel puhul pöördus ta spetsiaalselt naiste kui potentsiaalsete kogujate poole (vt nt Hurt 1888i). Tõenäoliselt on sellega seotud seegi, et naiskaastöoliste sugu on aruannetes alati esile toodud. Nii kirjutab ta näiteks aruandevastuses kõige esimesele aktsiooniga liitunud naiskogujale Julie Sepale: „Auus noorik on oma saatmisega nüüd ka tõistele noorikutele ja neidudele tee ette ajanud ja meie loodame, et neid õige rohkeste järele saab tulema” (Hurt 1888a). Pea pool aastat hiljem Sepa kogutust taas kord aru andes saab ta juba märkida: „Teie eeskujuga on ka teisi suguõdesid äratanud ja selle eest täname veel iseäranis” (Hurt 1888g). Koguja Liisa Lepikule kirjutab ta aga: „Täname ja rõõmustame, et Paistus vendade kõrvas ka ärksaid õdesid lahkesti ja rõõmsasti töösse astub” (Hurt 1889c).

Meeskogujate puhul on tüüpiliseks pöördumisvormeliks aruannetes sooneutraalne „auus/auustatud/armas koguja/kaastööline”; soostatud vormelid „suguvend” ja „vend” on pigem marginaalsed, ka ametile või seisusele viidatakse pigem juhuslikult. Naiste puhul on alati ära märgitud see, kas tegu on neiu, nooriku või perenaiselega, ning ka tekstis endas viidatakse sageli õrnamale soole, suguõele vms – isegi kui teksti satub neutraalne „auus koguja”, on selle kõrval alati ka soole viitav väljend. Samal ajal on oluline, et naised polnud ainus sel viisil esiplaanile tõstetud kogujarühm: sarnasel moel markeris Hurt ära ka näiteks noored või väljaspool Balti kubermange tegutsevad kaastöölised (vt nt vastust nekru P. A Pitkale, Hurt 1888a). Ehkki kõik need rühmad on eripärased, ühendab neid see, et sinna kuuluvate inimeste osalemine on justkui tavatu, seetõttu on nad sobivaks eeskujuks neile, kes veel pole kogumistööga liitunud.

Kuivõrd saab nende väljatoodud rühmade puhul rääkida ka kogumismeetodite jms ühtsusest, on küsitav. Naiste kui spetsiifilise kogujarühma esiletoomise teeb keerukaks juba nende vähesus, neist vähestest vaid osa lisa saadetistele isiklikke tähelepanekuid ja kirju, s.o teavet nende isikliku suhtumise kohta. Väga kõnekas on soome folkloristi Laura Starki tähelepanek, et ajalehtede naissoost kirjasaatjad tegelesid eelkõige naistega seotud teemadega ning kõnetasid teisi naisi (Stark 2013: 159–171). Oleks põnev jälgida, kas samalaadne tendents tuleb esile ka eesti rahvaluulekogujate puhul.

Rahvaluulekoguja Helene Maasen: eluloolisi märkmeid

Helene Maasen (alates 1901. a-st Varik) sündis 1869. aasta 18. veebruaril Palamuse kihelkonnas Kuremaa vallas. Tema vanemad olid äripidajad ja taluomanikud. Lisaks kohalikule külakoolile õppis ta 5 aastat Tartus prl V. Ridhoffi erakoolis, kus omandatud hariduse kohta kirjutab ta ise: „...minu haridus ula-

tab ainult privat-elementa kooli õpetajanna eksamini” (EKLA, f 43, m 14: 20, l 8/14). Kuivõrd koolis toimus õppetöö saksa keeles, vabandab Maasen Hurdale oma ohtraid kirjavigu, märkides: „...aga et ma oma emakeele kirjutamist nõnda nagu ütelda varastanud olen, ei mitte koolist õppinud” (EKLA, f 43, m 14: 20, l 10/18). Lisaks saksa keelele oskas ta ka vene keelt. Tartus elades käis ta läbi noorema põlve kirjanike ja avaliku elu tegelastega, tema lähimate sõbrannade ringi kuulusid näiteks Anna Haava ja Elise Aun (vt nt Haava 2014). Maasen tegi kaastööd mitmetele väljaannetele (Linda, Postimees, Olevik jt), kus avaldas peamiselt ilukirjandustõlkeid saksa ja vene keelest, kuid ka omaenda luuletusi, rahvaluuletekste jms.

Rahvaluulet saatis Maasen nii Hurdale kui ka M. J. Eisenile, kokku ca 1150 lehekülge laule, jutte, kombekirjeldusi, lühivorme jms. Maaseni koostöö Hurdaga kestis aastatel 1888–1896; eriti tihe oli kontakt esimesel kolmel aastal, mil Hurdani jõudis Maaseniilt saadetisi keskmiselt kord kahe kuu jooksul. Kuivõrd Hurt järjestas kogujaid oma aruannetes vastavalt sellele, mitu korda keegi talle midagi saatnud oli (st esmakordsed saatjad kõige ees, kõige rohkem saatnud kõige lõpus), siis tähendas kontakti tihedus omakorda vägagi silmapaistvat kohta Hurda aruannetes – alates oma kuuendast saadetisest paiknes neis Maaseni nimi kõige lõpus.

Koostöö alguses oli Maasen 19-aastane ning ehkki puuduvad täpsemad andmed tema Tartu õpingute aja kohta, võib eeldada, et koguma hakkas ta pärast õpingute lõppu kodukohta naasnuna. Koostöö katkes 1894. aastal, kui Maasen läks aastaks Kroonlinna tööle. Peale Kroonlinna-aasta lõppu saatis ta Hurdale veel üht-teist, kuid peamiselt teiste inimeste korjatud materjali. Kooliõelt Emilie Palmilt saadu on Maasen ise puhtaks kirjutanud (vt nt 32. saadetis H II 26, 123/52 (1895)). Viimane saadetis on aga Hans Karu kogutud ja kirjutatud, Maaseniilt pärineb vaid kaaskiri, milles ta palub Hurdal uut kaastöölisi julgustada (EKLA, f 43, m 19: 13, l 1/1).

Kokku saatis Maasen Hurdale ca 750 lk rahvaluulet. Enamik materjale pärineb Palamuse kihelkonnast: esimestel aastatel kogus ta Luua vallast, alates 1890. aasta kevadest Kaarepere vallast, aga on ka Laiuse (tema ema päritolukoht), Nõo ja Karksi kihelkonnast pärinevat ainet. Folkloristid on Maaseni kirjapanekuid enamuses kõrgelt hinnanud: Põldmäe nimetab teda üldse üheks kõige paremaks kogujaks (Põldmäe 1986: 735), Viidalepp Hurda tähtsaimaks naiskaastööliseks (Viidalepp 1934: 247). Lühivormide osas on uurijad siiski viidanud, et mõned tema kirjapanud mõistatused ja vanasõnad pärinevad trükiallikatest (vt Saukas 2003: 115; Saukas, Krikmann 2012: 168–169; Krikmann, Sarv 1988: 486).

Helene Maaseni kirjad Jakob Hurdale: kogumistöo praktiline pool

Helene Maaseni kui koguja eripäraks on väga tihe kontaktihoidmine – ta saatis kaastööd sageli, pigem väikeste koguste kaupa. Maasen läkitas Hurdale 34 rahvaluulesaadetist, millest neljateistkümnele oli lisatud kaaskiri, neile lisandub veel kuus muud laadi kirja (mõned uusaastatervitused, tänukiri „Vana Kandle” eest, abipalve töö leidmiseks ning soovitus alustavale rahvaluulekogujale). Need ei jaotu päris ühtlaselt, märgata võib kirjarohkemaid ja -vaesemaid ajajärke. Mõnedes hilisemates saadetistes kompenseerib kirja puudumist kogutu lõpulehele märgitud nimi, kuupäev ja hüvastijätt (või lubadus

edasi koguda); samas mitmed saadetised (sh ka kõige esimene) saabusid ilma igasuguse kommunikatiivse raamita. Lisaks kirjadele saatis Maasen Hurdale kaks fotot, ühe aastal 1889 (EKLA, f 43, m 14: 20, l 4/7), teise 1895 (H III 26, 151/2).

Hurt saatis Maasenile oma foto (vt EKLA, f 43, m 14: 20, l 3/5), „Vana Kandle” (Maaseni tänukiri, EKLA, f 43, m 14: 20, l 7/12) ning neli (või viis) kirja.⁸ Ebasümmeetria eri suundades liikunud kirjade hulga (20 vs. 4) vahel on rahvaluule kogumise kontekstis pigem tavapärane: esmane tagasisidekanal Hurda jaoks oli ajalehearuanne, kirja saatis ta vaid erilisematel puhkudel. Samal ajal on oluline, et kirjažanri tõi nende suhtlusesse siiski Hurt, kes vastas kirjaga Maaseni esimesele (kaaskirjata saabunud) rahvaluulesaadetisele. Esimesele saadetisele kirjaga vastamine on Hurda praktikas tavaline. See oli kaval taktika, sest kogujad tõlgendasid Hurda kirja kui midagi, millele pidi ilmtingimata vastama. Kuna sobivaks peeti vaid rahvaluulega seotud vastuseid, suurendas isikliku kirja saamine tõenäosust, et koguja jätkas rahvaluule saatmist.⁹ Maaseni esimene kiri Hurdale (H II 27, 223/30) läks teele koos teise rahvaluulesaadetisega ning oli vastuseks Hurda läkitatud kirjale.

Millest Maasen Hurdale kirjutab? Laias laastus võib kirjadest välja tuua kolm üldisemat valdkonda: kogumistöö praktilise poolega seotud küsimused, üldisemad arutlused juhuslikel teemadel ning arutlused kogumistöö isiklikuma tähenduse üle.

Otsesed kogumistööga seotud teemapüstitused on võrdlemisi sarnased muredega, mida kohtame teistegi kogujate kirjades. Nii kaebab Maasen selle üle, et sobivat materjali on raske leida ja piisavalt täpselt kirja panna, leiduv võib mitte vastata Hurda ootustele ning olla vastuolus ühiskondliku moraaliga. Ka mõtiskleb ta selle üle, mis võib tingida vanavara vähesuse ja inimeste soovimatuse rahvaluulekogujatega suhelda (vt nt pikemat arutlust EKLA, f 43, m 14: 20, l 9/16–9/17).

Maaseni kirjades on mitmeid viiteid teistele rahvaluulekogujatele. Ta märgib näiteks, et on lugenud Hurda poolt Laiuse kihelkonnas tegutsenud Julie Sepale saadetud kirju (vt nt EKLA, f 43, m 14: 20, l 2/3), teisel kaebab aga, et materjali vähesus on osaliselt tingitud kohapealsete kogujate rohkest (EKLA, f 43, m 14: 20, l 6/4). Mõni aeg hiljem muretseb ta aga jällegi kohapealse kogumistöö soikumise pärast ja kirjeldab oma katseid kaaskogujaid leida. Nii kirjutab Maasen, et laenab oma raamatuid vaid neile, kes vanavara vastu toovad: „Oma veikesest raamatu kogust olen ma raamatuid välja laenanud ja nõuan iga raamatu eest 2 vana laulu maksuks. Ülepea nõuan ma iga vähema teenistuse eest nüüd maksu – ikka vanavara ja jälle vanavara.” (H III 8, 796)

Mõnevõrra puudutab Maasen oma kirjades ka suhteid kohalike mitte-kogujatega. On mitmeid vihjeid nende taunivale suhtumisele, eelkõige tema

⁸ Toetudes kirjades ja aruannetes olevatele viidetele, on näha, et Hurt on vastanud kirjaga Maaseni esimesele (vt EKLA, f 43, m 14: 20, l 10/18), kuuendale (vt EKLA, f 43, m 14: 20, l 3/5 ning märkus Hurda 30. aruandes 1889b), kahekümnendale (vt märkus H III 8, 751/3) ja kahekümne seitsmendale (vt märkus EKLA, f 43, m 14: 20, l 7/12) saadetisele. Võimalik, et kiri on järgnenud ka 17. saadetisele, kuivõrd 18. saadetise kaaskirjas rõhutab Maasen, et on oma juttude üleskirjutamise viisi Hurda näpunäidete järgi muutnud (H III 8, 675).

⁹ Sama taktikat kasutas Hurt ka kogujatelt fotode saamiseks – otsesest küsimisest enam mõjus just enda foto saatmine. Fotosid soovis Hurt kogumise ajaloo teemalise albumi koostamiseks (vt Hurt 1889a, 1889c; ka Põldmäe 1989: 25).

kohta levitatavatele kuulujuttudele, samas ei arenda ta seda teemat kunagi väga põhjalikult.

Nagu eelnevalt viitasin, ei saa Hurda ja tema kaastöölise suhet rangelt võttes kirjavalikult pidada: Hurdal lihtsalt polnud füüsiliselt aega ega jõudu kõigi kogujate kirjadele isiklikult vastata, mis aga ei tähenda dialoogi puudumist suhtluses osalejate vahel. On põnev, et keskustelu võis erinevate teemade puhul kulgeda võrdlemisi erinevalt.

Hästi on jälgitav Hurda ja Maaseni dialoog laulude vanuse küsimuses. Teema sügenes nendevahelisse suhtlusesse Hurda initsiatiivil, kui ta oma tagasisides Maaseni esimesele saadetisele tegi märkuse laulude kaasajastamise kohta. See sõnum jõudis Maaseni avaliku aruande (Hurt 1888d) kui ka erakirja kaudu (vt EKLA, f 43, m 14: 20, l 10/18). Suhtluse hilisemaski etapis kohtame teemale viiteid nii kirjades (EKLA, f 43, m 14: 20, l 3/5) kui ka aruannetes (Hurt 1889d).

Näide mõnevõrra ebaselgemast dialoogist on aga küsimus, mida peaks koguja tegema siis, kui kogutav on vastuolus tema moraalsete tõekspidamisega. Maasen tõstatab selle teema kolmes kirjas (EKLA, f 43, m 14: 20, l 2/3; EKLA, f 43, m 14: 20, l 3/5; H III 8, 719), ent Hurda vastavates aruannetes puudub isegi õrn vihje neile küsimustele (vt Hurt 1889b, 1889d, 1890a). Kaudseks viiteks, et Hurt võis võtta teema jutuks erakirjades, on see, et Hurdalt Maaseni liikunud teadaolevast neljast kirjast kaks on järgnenud vahetult saadetistele, mille kaaskirjas on Maasen muretsenud kõlbluse pärast.¹⁰ Nende kirjade täpsem sisu Maaseni vastusest aga ei selgu. Selles kontekstis on huvitav Maaseni kuuenda saadetise kaaskiri, kus ta märgib, et julguse seesugust materjali siiski üles märkida sai ta Hurda kirjast rahvaluulekoguja Julie Sepale.¹¹

Palun väga vabandada, kui mõne koha lauludes ja kõnekäändudes natukene jämeda leiata olevat, ma ehk oleks säärased asjad üles kirjutamata jätnud, kui ma mitte Teie kirju noorik J. Sepp'ale lugenud ei oleks. Teie ütlete nimetud noorikule, et puhtale kõik puhas olla ja lubate kõik inetu ja halva vana kivide ümbert maha raiuda, nii et ilus ehituse kivi järele jääb. Ehk jääb siis ka minult saadetud lauludest, kui pehme mädand koore ümbert ära olete võtnud, veikene tuumakene, mis süüa kõlbab järele! (EKLA, f 43, m 14: 20, l 2/3)

Maaseni parafraas koguja Sepale saadetud Hurda kirjast on väga põnevaks näiteks, kuidas Hurt sellele kaastöölise kirjades sageli esilekerkivale probleemile vastas. Arvestades seda, kui paljud kogujad moraalsete dilemma-dega kimpus olid, võib öelda, et teema oli avalikus ruumis selgelt alaesindatud. Põhjuseid tuleb ilmselgelt otsida mitte Hurda soovimatusest antud küsi-

¹⁰ Maasen tänab Hurta kirja eest oma seitsmenda (EKLA, f 43, m 14: 20, l 3/5) ja kahekümne esimese (H III 8, 751/2) saadetise kaaskirjades. Kuuendale saadetisele saadetud vastusele viitab Hurt ka oma 30. aruandes (Hurt 1889b).

¹¹ Julie Sepp oli esimene Hurda kogumisaktsiooniga liitunud naiskoguja. Aastatel 1888–1893 saatis ta Hurdale rahvaluulet neljal korral (Laiuse, Simuna ja Sangaste kihelkonnast). Maasen viitab tõenäoliselt Sepa teise korjanduse kaaskirjale, kus viimane kirjutab: „Vana kombede ja tembutuste pärast ja kohta palun Teilt küll juhatust, sest sagedaste on nad nii lühikesed ja naeste rahva juures ning laste sündimisel nii veidrad, et üles kirjutada ei tihka, kartes et Teie kõrvale liig inetu kuulda on, ja naeste rahvale tema välja ütlemist liiaks panete.” (H III 9, 165/6)

muses sõna võtta, vaid tema sugugi mitte asjatust hirmust, et lühidalt aruande koosseisu surutud repliike võidaks liig kergelt rahvaluulekogumise kui säärase vastu kasutada.

Väike (aga kirglik) vanavarakoguja: Maaseni eneseponentsioneerimisest

Ennist viitasin, et lisaks praktilisele funktsioonile (võimalus arutada kogumistöö käigus üleskerkivaid küsimusi) oli kogujate kirjadel ka identiteedi loomise funktsioon – need andsid vähekögenud kirjutajatele võimaluse leida positsioon, millelt kirjutada (Sheridan jt 2000: 249). See teema on eriti huvitav Maaseni puhul, kellele tänapäeval sagedasti viidatakse kui ajakirjanikule, tõlkijale ja omal ajal tuntud luuletajale (vt nt Põldmäe 1986: 735) ehk siis justkui inimesele, kelle jaoks kirjalik eneseväljendus pidanuks olema lihtne. Teisalt on oluline, et ajal, mil Maasen asus rahvaluulet koguma, ei tundnud teda veel keegi luuletaja või tõlkijana – oma esimesed kaastööd ajakirjandusele tegi ta alles 1890. aastal ehk kaks aastat peale koostöö algust Hurdaga.¹² Kronoloogiliselt on näha üsnagi selget seost rahvaluulekogumise intensiivsuse languse ja ajakirjanduses ilmuvate tekstide hulga suurenemise vahel – üks kirjalik tegevus asendus teisega.

Maaseni kirjades annavad tooni alandlikkus (soov teada oma kohta sotsiaalses hierarhias) ja emotsionaalsus (soov öelda välja täpselt seda, mida ta tunneb). Varasemates kirjades domineerib pigem esimene, hilisemates teine, kuid teatav pinge kahe laadi vahel on kogu aeg tuntav.

Enda positsioneerimine enesemadaldamise kaudu on kogujate kirjades tavaline. Siiski tuleb see aspekt Maaseni puhul esile võrdlemisi eripäraselt. Kui enamik kogujaid loob vastanduse haritud kirjameestega, rõhutades oma vähest kooliharidust, siis Maasen, kelle haridustee on kindlasti keskmisest pikem (ka Põldmäe hõlmab ta parema haridusega naiskogujate hulka, vt Põldmäe 1986: 735), rõhutab esimeses Hurdale saadetud kirjas oma emakeelse kirjaoskuse puudulikkust:

Palun jällegi neid vigasid vabandata, kelledest mitte puudu ei saa olema, häbi on mull küll nii palju vigasid teha sest ma olen ju üks Eestlane, aga et ma oma emakeele kirjutamist nõnda nagu ütelda varastanud olen, ei mitte koolist õppinud, siis saab see ehk neid vigasid natuke vabandama. (EKLA, f 43, m 14: 20, l 10/18)

Ta vabandab alati ka siis, kui paneb kirja midagi, mis on teda ennast ühel või teisel viisil paelunud, kuid mille seos rahvaluulega pole ehk nii otsene. Näiteks on tal pikem kirjeldus vennastekoguduse koosolekust. Ehkki teema kasvab välja arutlusest selle üle, kas palvemajad on süüdi rahvaluule vähesuses, tunneb ta peale kirjelduse lõppu ometi, et kontekst polnud päris sobiv: „Palun vabandata, et Teid kõrvaliste asjadega tülitän, aga ma tahtsin üht pilti meie palvemaja lugemisest anda” (EKLA, f 43, m 14: 20, l 9/16–9/17). Teisal kirjutab ta pikemalt oma huvist ühe kiviristi vastu ning teadetest, mida ta sellega

¹² Kui kogumistööga liitusid kirjutava elualaga seotud inimesed, märkis Hurt selle enamasti aruande tagasisides ka ära, vt nt vastuseid luuletaja Elise Aunale (Hurt 1888b) ja kirjanik Jaan Jungile (Hurt 1888h).

seoses on kogunud, lisades kirjutise lõppu märkuse: „Kas viimne poogen Teile meelejärele on, seda ma ei tea, aga ma ei leidnud enne rahu, kui seda kõik „kirja pannud” olin” (H III 8, 795/826).

Kõige läbivam enesemadaldusdiskursuse väljendus Maaseni kirjapane-kutes on sage deminutiivide kasutus. Nii rõhutab ta igal võimalikul juhul kaaskirjades oma saadetu vähesust: „Jälle saadan Teile oma veikese korjan-duse, mis olen jõudnud koguda” (EKLA, f 43, m 14: 20, l 9/16); „Jälle julgen Teile natukene vanavara pakkuda!” (H III 8, 387); „Tulen jälle ühe minu kõige pisema näputäiega, palun sedagi lahkesti vastu võtta, rohkem sell korral ei saanud, ehk küll püüdsin” (H III 8, 675). Samalaadseid väljendeid kohtame ka rahvaluulesaadetiste alapealkirjades, näiteks tema kuuendas saadetises (H II 27, 279/98) on alaosad: „Mõned terakesed rahvausku j.n.e.”, „Mõned lauluriis-mekesed Kudinalt”, „Mõned vanasõnad”, „Mõned kõnekäänud”. Päril mitmel puhul kasutab ta sama võtet ka kirjade hüvastijäturidades iseendale viidates, näiteks: „Teid aupaklikult tervitades veike vanavara korjaja Helene Maasen” (EKLA, f 43, m 14: 20, l 1/1). Kui kogutu vähesuse rõhutamine mõjub pigem alandlikult, siis enese nimetamine „väikeseks kogujaks” on omajagu enese-teadlik ja familiaarne.

Ühel korral on Maaseni enesemadaldus ka sooliselt motiveeritud. 1889. aastal saatis Maasen Hurdale viimase palve peale oma foto. Teades, et Hurt palus fotosid plaanitava kogumise ajaloo albumi koostamiseks (vt Hurt 1889a), lisis ta kirjale märkuse: „P.S. Kui peale minu üksigi suguõde oma pilti ei saada, siis palun väga, minu omat tähelepanemata jätta, – ma ei tahaks sugugi üksi – kui naesterahvas – ajaraamatus – seista!!!” (EKLA, f 43, m 14: 20, l 4/7). Samas võib see tagasihoidlikkus olla seotud ka noorusega: kuus aastat hiljem saadab ta Hurdale uue foto ja sellele ta vastavat märkust enam ei lisa. Rõhu-tab vaid, et uus foto on parem: „Seie juurde lisan ka oma kõige uuema päeva-pildi. Teie vanavara albumi jaoks. Sest mu 6–7 aasta eest saadetud pilt ei ole-vat sugugi häa, tõendas veel täna siin neiu Anna Haavakivi. See olevat palju parem.” Tundub, et vahepealsed aastad erinevate ajakirjandusväljaannete (sh modernsele naisele adresseeritud Linda) kaastöölisena, samuti uue foto saat-misele eelnenud aasta iseseisvat elu Kroonlinnas on Maaseni iseteadlikkusele positiivselt mõjunud.¹³

Ent nagu öeldud, on see alandlikkus vaid üks pool sellest, millisena Maa-sen ennast näitab. Teise poole moodustavad kirjakohtad, kus ta toob esile eri-nevaid kogumisega seotud emotsioone ning kirjeldab vastavaid plaane ja unis-tusi. Ehkki seda isiklikkust võib märgata ka varasemates kirjades, on oma-moodi murranguhetkeks 17. saadetise kaaskiri 1890. aasta veebruaris (EKLA, f 43, m 14: 20, l 5/9).

Kirja alustab ta palvega, et korjanduste väiksuse tõttu ei tohiks teda teis-tele kogujatele eeskujuks seada – eeskujuks peaksid olema need, kes reaalselt palju koguvad, olenemata saadetiste hulgast. Seejärel selgitab ta, et otsus saata korraga vähe, aga sageli (mitte harvem suuremaid koguseid), on vägagi isiklik – selline meetod võimaldab kogujavaimu värskena hoida: „Kuna ma aga

¹³ On kõnekas, et 1891. aastal reageeris Anna Haava (kirjas Elise Aunale) fotograaf Heinrich Tiidermanni ideele eesti luuletajaid koondavast postkaardist üsnagi samamoodi kui Maasen 1889. aastal: „Üks sõnadeta tundmus minu põues keelab mind oma pilti selle ühise „luuletajate pildi” tarvis saatmast, ma olen selleks liiga naesterahvas, mul ei ole südant pildina hulga meesterahva keskel, kes mulle päälegi vist enamasti tundmatad on, ilmuda” (Haava 2014: 33–34).

siis kui jälle näputäie ära olen saatnud hoopis uue elu ja lustiga tööle hakkam – et aga jälle pea midagi saata oleks” (EKLA, f 43, m 14: 20, l 5/9).

Sellele selgitusele järgneb spontaanne ja tundeline lõpulause:

Vist küll surma tunnini õnnistan ma seda päeva, mil mulle mõte pähe tekkis – vanavara korjama hakata. Iial ei ole ma seda kahetsenud vaid oma ülesandeks teinud ikka edasi korjata, nii palju kui aga jõuan, kui Jumal aitab, siis korjamise lõpuni. (EKLA, f 43, m 14: 20, l 5/9)

Kuu aega hiljem kirjutatud kirjas rõhutab ta kogumistöö emotsionaalset olulisust veelgi tugevamas sõnastuses:

Ma olen vanavara korjamise enesele otsekohe elu ülesandeks võtnud, ta on ka mulle „passiooniks” saanud, nii et ma teda vististe jätta ei võiks, kui ka tahaksin, kuid Jumal hoidgu mind seda ial tahtmast. (H III 8, 675)

Järgnevatel kuudel kirjutab ta Hurdale ka negatiivsematest olukordadest. Näiteks rõhutab ta, et ei pane tähele tema kohta levitatavaid kuulujutte, sest „ega tühi jutt tükki ei võta, ega naer j.n.e” (H III 8, 751/2). Sama aasta sügisel kirjutatud kirjas paneb üks konkreetsema olukorra kirjeldus teda sõnastama unistust jõuda peagi oma 25. saadetiseni (tsitaat pärineb 23. saadetise kaas-kirjast):

Dr. Weske matusel kuulsin kuidas keegi noormees ühe teise tundmata inimese vastu, kes minu nime temale nimetas – minu kohta tähendas „Die gehört ja schon selbst zu vanavara.”¹⁴ Nii vähe meelitatav ka see tähendus oli, siiski teeb ta mulle palju nalja ja elustab mind mu ettevõttes, et ma vähemalt 25 kordagi saaksin saata ja siis jubileumi võiksin pidada. (H III 8, 796/7)

Püstitatud eesmärgi saavutamise järel (vahepealsetele saadetistele ta kirja ei lisanud) kirjutab ta, kui palju rõõmu ta oma *jubileum*’ist tundis:

Lubage, auustatud herra ja (vanavara) peremees, Teile lapselikult tunnistada, et mu vanavara jubel mulle põhjatu palju rõõmu on valmistanud! [---] Sage-dasti mõtlen eneses, et kui teised korjajad ühte vaadet mu rõõmust täidetud südamesse heita võiksid, nad siis ka selle rõõmule jõudmiseks veel poole virgemaks saaksivad. (H III 15, 57/8)

Viimased kaks siin viidatud kirja on põnevad selle poolest, et mõlemas mõtestab Maasen enda ja Hurda suhet isa ja lapse suhtena, näiteks: „Palun andeks, kui Teid oma lapsiku kirjaga ehk tülitanud olen, aga Teie olete meile vanavara korjajatele juba kui isa ja ei mitte võeras” (H III 8, 795/7). Ühelt poolt on tegu enese madaldamise variatsiooniga, samas püüab see justkui õigustada tundepehanguid ning enesekeskseid unistusi.

Eelnevatest erineva tooniga on pool aastat hilisem kiri, kus Maasen tänab kingituseks saadud „Vana Kandle” eest. Kiri ei käsitle enam hetkeemotsioone

¹⁴ Tõlge saksa keelest: „See kuulub juba ise vanavara hulka.” Tänan Kristi Metset, kes aitas gooti kirjas fraasi välja lugeda.

või konkreetsemaid plaane, vaid pigem vaatab kogumisajale nostalgiliselt tagasi:

Tuhat, tuhat tänu Teile Teie kalli kingituse eest! Need raamatud saavad mulle ikka ja alati armast vanavara korjamise aega meelde tuletama, aega, mis mulle paraku küll ka kurbtust, aga siiski ikka rohkem rõõmu ja lõbu on toonud. (EKLA, f 43, m 14: 20, l 7/12)

Kiri on kirjutatud 1891. aasta augustis. Arvestades seda, et tolle aasta esimeses pooles oli Maaseni kogumisaktiivsus võrreldav 1888.–1890. aastate omaga, on see äkiline tagasivaatav noot mõneti ootamatu. Samal ajal tähistab see tõepoolest pöördepunkti: kui kirjale eelneva kolme ja poole aasta jooksul saatis Maasen Hurdale 27 saadetist, siis järgneva viie ja poole aasta jooksul vaid seitse. Järgmine kiri, mille ta kolm aastat hiljem Hurdale läkitab, pole enam saadetise kaaskiri, vaid abipalve töö leidmiseks (EKLA, f 43, m 14: 20, 8/14–8/15).

Seega võib öelda, et ajavahemik jaanuarist 1890 kuni augustini 1891 on Maaseni intensiivseim kogumisperiood. Sel ajal kogub ta kõige enam rahvaluulet ning julgeb vahetuimalt sellega seonduvat üles märkida, samuti – kui lähtuda kirjadest – näeb kõige enam vaeva, et ka teisi kogumistöösse meelitada. Võimalik, et kirjade emotsionaalsus on seotud reaalsete pingetega kodukohas: kirjad Hurdale olid tema jaoks võimalus mõtestada lahti teemasid, millest tal polnud kellegagi rääkida (ka katsed leida lähikonnast kaaskogujaid viitab sellele, et ta tundis ennast üksikuna). On märkimisväärne, et see aeg on ühtlasi tema ajakirjandusele tehtavate kaastööde tihenemise aeg. Küllaltki tõenäoliselt polnud tal veel 1888. aastal koguma asudes tuleviku suhtes konkreetseid plaane ja rahvaluulega tegelemine andis võimaluse kohe midagi ära teha. 1890. aastal oli situatsioon teine – võimalik, et just see pinge (soov jätkata alustatud *vs.* soov teha kaastööd ajalehtedele) pani teda kogumistöö tähendust enda jaoks selgemalt mõtestama, see omakorda andis jõudu rahvaluulet koguda ka olukorras, kus selleks aega enam nii palju ei olnud.

Nobeda käega virk vanavara korjaja: Maasen avalikus kirjaruumis

Piir privaatses ja avaliku ruumi vahel oli rahvaluulekogumise raamistuses pigem hägus – Hurt tsiteeris korrespondentide kirju oma aruannetes, nood omakorda kasutasid Hurdalt pärinevaid kujundeid oma kirjades.¹⁵ Samal ajal pole ka õige rääkida privaatses ja avaliku ruumi ühtsusest, kuna avalikkusesse jõudis vaid väike – ja suhteliselt stereotüüpne – osa kogujate kirjadest, paljud teemad jäid üksnes erasuhtluse tasemele. Tsiteerimisele tulid näiteks kirjakohtad, mis lubasid kogumistöö jätkumist või õhutasid ka teisi sama paiga inimesi kogumistööga liituma; väga sageli sisaldavad need tsitaatlused metafoore, mida Hurtki rahvaluulest kirjutades kasutas.

Hurdale saadetud kirjade avalikkusele suunatus erineb kogujati suurel määral. On neid, kes keskendusidki kirjades peamiselt kogumistöö avalikule/

¹⁵ Mõnikord toimus kommunikatsioon ka teises suunas – avalik aruanne võis sisaldada vastuseid küsimustele, mille sisu aruandesse ei jõudnud. Näiteks Maaseni kirjutisele, mis oli seotud ühe kiviristiga, vastas Hurt aruande teksti sees: „Tähendatud Vana=aja märk peab vanem olema, kui Ungru-sõda” (Hurt 1890c).

rahvuslikule poolele, lisades ka teistele kogujatele suunatud üleskutseid, ning neid, kes keskendusid isiklikele teemadele. Maasen kuulub üsnagi selgelt viimasesse rühma, seda nii oma emotsionaalsete väljautlemiste kui ka kirjade üldisema raamistuse poolest.

Maaseni kirjades puudub pea täiesti rahvuslik raamistus ehk see, millele suur hulk kogujaid viitab kui ühele peamisele motivaatorile. Maasen ei kirjuta ühisest isamaalisest tööst, vaid oma isiklikust passioonist. Rahvust mainib ta kogu kirjavahetuse jooksul vaid korra, märkides: „häbi on mul küll nii palju vigasid teha, sest ma olen ju üks Eestlane...” (EKLA, f 43, m 14: 20, l 10/18). Ka ei leia me kirjades katseid pöörduda kellegi muu kui Hurda poole. Maaseni kirjad on isiklikult Hurdale adresseeritud läkitused. Nende peamiseks eesmärgiks oli väljendada emotsioone ja kogumistööga seoses tekkinud mõtteid.

Maasen kasutab siiski teatud määral nn rahvaluulekogujate kõnepruuki kuuluvaid väljendeid. Esineb nii lubadusi koostööd jätkata (vt nt EKLA, f 43, m 14: 20, l 9/16–9/17; EKLA, f 43, m 14: 20, l 7/12) kui ka Hurda metafooride arendusi (vt nt EKLA, f 43, m 14: 20, l 1/1; EKLA, f 43, m 14: 20, l 6/4), kuid võrreldes paljude teiste kogujatega moodustavad need kujundid väga väikese osa tema kirjadest. See vähesus võib olla seotud sellega, et ta oli kirjutajana teistest korrespondentidest kogenum. Vähemharitud kogujatele võimaldas tuntud fraasidele ja kujunditele toetumine saada üle kirjutamisega seotud ebakindlusest – see haakub hästi Taru Nordlundi tõdemusega, et vähekoenud kirjutajad kasutavad kirjikirjutamisega seotud vormeleid enam kui haritumad kirjikirjutajad (Nordlund 2013: 130–131; sama viitab ka Kalkun 2015). Teisalt tundub mulle, et nii mitmedki kogujad tabasid ära fraasid, mida Hurt pidas tsiteerimisväärseks, ning hakkasid neid teadlikult oma kirjadele ja saadetistele lisama. Teisisõnu – nad taipasid, kuidas on võimalik jõuda oma sõnadega avalikku kirjasõnasse. Maasen ilmselgelt midagi sellist ei taotlenud.

Kui analüüsida Maaseni positsiooni Hurda aruannetes, tuleb esile oma-moodi paradoks. Esiteks paikneb ta oma kogumismeetodi (korruga vähe, aga sageli) ja Hurda aruannete ülesehituse (kaastöölised on järjestatud saatmiskordade järgi) eripärade koosmõju tulemusena aruannetes üsnagi silmapaistval kohal ehk kõige lõpus. Positsiooni erilisusele viitab paaril korral ka Hurt ise, kirjutades näiteks oma 65. aruandes: „Täname väga ja rõõmustame, et aruandes ikka viimane olete. See seisukoht räägib ise ilma minu seletamata” (Hurt 1890b; vt ka Hurt 1892). Samal ajal ei tsiteeri Hurt Maaseni mitte ühelgi korral – ta on nähtav mitte oma sõnade, vaid Hurda esiletõstete kaudu. Siit tuleneb, et Maasen, keda kohtame kirjades, ja Maasen, keda kohtame aruannetes, on kui kaks erinevat inimest. Ühel pool seisab kirjade emotsionaalsus ja vahetus, kahtlused ja kõhklused, teisel aruannete kaine, arukas ja virk neiu: „Teie nobe käsi saab meile unustamata olema. Saadame elavat tänu ja tervitusi” (Hurt 1889e).

Siiski on aruannetes mõned kohad, kus Hurt parafraseerib Maaseni kirju. Ta ei tsiteeri (st jutumärke pole), kuid vastab Maaseni kirjast pärinevaid kujundeid kasutades. Neist juhtumitest põnevaim on Maaseni „vanavara juubel”, sündmus, millega ma oma artiklit alustasin. Hurda aruannet vaadates jääb mulje, et Hurdal on spontaanselt tekkinud soov kogujat selle versta posti puhul õnnitleda: „Nagu silmadega näha, on Teil 25 kordse saatmise juubel osaks saanud, teie usinusele auuks, teaduste uurijatele rõõmuks. Tänu pärg, mis Teile pakume, ei saa närtsima.” (Hurt 1891a) Eelnevalt olen välja toonud, et juubelini jõudmise eesmärgi sõnastas Maasen ise oma 23. saadetise

kaaskirjas – see on esitatud läbini isikliku soovina, millenagi, mis teda ennast edasi töötama motiveerib (H III 8, 795/7). Kui lisada siia kõrvale asjaolu, et see on üldse esimene kord, mil Hurt kedagi aruandes juubeli puhul õnnitleb, jääb üle vaid nentida, et õnnitus on otsene vastus Maaseni soovile. Hurt tõstab küll erinevatel puhkudel esile häid kogujaid (vt nt kiitust Hindrik Prantsile, Hurt 1888c) või eriliselt silmapaistvaid saadetisi (vt kiitust J. Tammele, Hurt 1888d), ent saatmiskordade arvule ta kellegi teise puhul tähelepanu ei juhi.

Lisaks juubeliideele on antud juhul huvitav seegi, et Hurda spontaansena näiv väljaütlemine leidis kaasamõtlejaid, sealhulgas avaldati nimemärgi O. all Eesti Postimehes kaks luuletust. Luuletused ja aruanne on žanrid, mis ootuspäraselt võimaldavad erinevaid autoripositsioone. See tuleb selgelt esile näiteks viisis, kuidas autorid viitavad Maaseni kingitavale kujundlikule tänapärajale. Kui Hurt kõneleb sellest oma tavapäraselt ametlikult meie-positioonilt („Tänu pärg, mis Teile pakume, ei saa närtsima”), siis luuletaja kõneleb mina-positioonilt oma kodunurme lilledest: „Pärjaks Sulle punun / Lilled kaunimad, / Mis mu kodu nurme, / Aasa ehivad.”

Hoolimata autoripositsiooni erinevusest on luuletus väga tihedas dialoogis Hurda aruandega – pea igale luuletaja reale võib kõrvale seada sarnase rea Hurdalt. Nii näiteks on luulevormi valatud mitmed rahvaluulekogumise kirjeldamiseks kasutatavad metafoorid. On nii kogumistöö võrdlus põllutööga, lillede korjamisega kui ka varjatusest valguse kätte toomisega (vrd Valk 2004; Kikas 2013), ent kõige kõnekamaks paralleeliks aruannete ja luuletuse vahel on hoopiski nende viis Maaseni esitleda. Luuletus kätkeb viiteid samasugusele Maaseni, nagu kohtame Hurda aruannetes. See on pühendatud „Virgale vanavara korjajale...” ning sama epiteeti kohtame ka luuleridades: „Vara koidu valgel / virgalt astsid sa.” Luuletuse „Sina” ei ole kõhklev-kahtlev või lapselikult siiras, esiplaanil on taas kord koguja kohusetundlikkus ja virkus.

Kokkuvõtteks

Helene Maaseni oli mitmes mõttes väga eripärane rahvaluulekoguja. Ta kuulus väikesearvulisse naiskogujate rühma, ta oli teistest kaastööldest enam haritud, hoidis pisikeste, kuid sageli läkitatud rahvaluulesaadetistega Hurdaga tihedat sidet, võttis kogumistööd suure isikliku kirega ning hoidus rahvuslikust paatosest. Ühtlasi oli Maaseni ka tüüpiline koguja: suhtluses Hurdaga rõhutas ta neid eristavat sotsiaalset hierarhiat, tõi esile oma kogutud materjali vähesust, pidas Hurdaga aru erinevate folkloorivormide sobivuse üle ning üritas lisada ainet, mida teadis Hurdale mitte meeldivat.

Käesoleva artikli tõukeks oli üks Maaseni kogumistöö silmatorkav joon ehk tiheda kontakti hoidmine, mis väljendus nii saadetiste kui ka kirjade rohkuses. Just selle iseärasuse tõttu oli ta heaks lähtepunktiks uurimaks rahvaluulekogumise epistolaarset konteksti, s.o kirjalikku kommunikatsiooni kahe inimese (koguja ja kogumise organiseerija) vahel. Ehkki paljud teemad, mis Maaseni kirjades esile tulid, on olemas ka teiste kaastööldest omades, muudab tema juhtumi põnevaks materjali tihedus, mis võimaldab näha diakroonilist mõõdet, suhete arengut.

Nagu teistegi korrespondentide jaoks, oli rahvaluulesaadetistele lisatud kirjadel Maaseni jaoks mitmene roll. Esmane oli kogumistöö praktilise poole arutamine – see teema sügenes tema ja Hurda suhtlusesse Hurda initsiatiivil,

kui viimane vastas Maaseni esimesele korjandusele täpsemate kogumisjuhiste-
tega. Maasen lisas omalt poolt küsimused kogutava moraalsusest, kogumis-
töö aktiivsusest ning suhetest teiste kaastöölistega. Ent mida aeg edasi, seda
kaugemale liikusid kirjad Hurda algatatud praktilistest küsimustest. Maa-
sen haaras kinni võimalusest arutleda selle üle, miks ta kogub, ning kui olu-
line kogumistöö osalemine tema jaoks on. Ehkki ta neile teemadele Hurdalt
kunagi võrreldavat isiklikku vastust ei saanud, võis Maasen kirjade kirjuta-
mise kaudu sõnastada teemasid ja emotsioone, millest tal tõenäoliselt kellegi
teisega rääkida ei olnud.

Rahvaluulekogumisse kätketud kommunikatsiooni puhul väärib rõhuta-
mist selle paiknemine avaliku ja privaatselt äärmiselt ebaselgel piiril, mille
täpne asukoht sõltus nii koguaja ambitsioonidest kui ka Hurda valikutest.
Helene Maaseni kirjavahetuses on selgelt näha teemasid, mis läbivad nii ava-
likku kui ka privaatselt sfääri (nt rahvaluule vanus), ning teemasid, mis erine-
vatel põhjustel jäävad vaid erakirjade tasandile (moraalsus, isiklikud tunded).
Maaseni suhe avaliku kirjaruumiga on ambivalentne. Rahvaluule kogumises
osalemine (täpsemalt viimasega kaasnev mainimine aruandes) oli tema esi-
mene isiklikum kokkupuude avalikkusega. Kuid kogumistööga samaaegselt
asus ta tegema ka kaastööd erinevatele ajalehtedele ning on näha, kuidas aja-
kirjandusele tehtava töö intensiivistudes hakkab rahvaluulekogumine järk-
järgult vähenema. Tõsi, mitte päris kohe, sest hääbumisele eelneb Maaseni
kõige intensiivsem ja kõige emotsionaalsemate kirjadega täidetud aasta kogu-
mistööd. Oluline on seegi, et Maaseni suhe avalikkusega pole rahvaluulekogu-
mise ja hilisema ajalehekaastöö kontekstis päris sama. Neist esimeses jõuab
ta avalikkusse küll oma pärisnime all, kuid teiste poolt vahendatuna. Teises
etapis on näha tema enda kirjutatud sõnad, kuid ta ise teatud mõttes kaob –
enamik tema ajakirjanikutööst on tehtud erinevate varjunimede all.

*Artikli valmimist on toetanud Euroopa Liit Euroopa Regionaalarengu Fondi
kaudu (Eesti-uuringute Tippkeskus), see on seotud Eesti Haridus- ja Teadusminis-
teeriumi uurimisprojektiga IUT 22-5 „Folkloori narratiivsed ja usundilised aspek-
tid” ja riikliku programmiga EKKM14-389 „Eesti keel ja kultuurimälu”.*

Kirjandus

- Anderson, Benedict 1991. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and
Spread of Nationalism*. London–New York: Verso.
- Anttonen, Pertti J. 2005. *Tradition through Modernity. Postmodernism and the
Nation-State in Folklore Scholarship*. Helsinki: Finnish Literature Society.
- Barton, David, Hall, Nigel 2000. Introduction. – *Letter Writing as a Social Prac-
tice*. Toim David Barton, Nigel Hall. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamin
Publishing Company, lk 1–14.
- Briggs, Charles L. 1993. *Metadiscursive practices and scholarly authority in
folkloristics*. – *Journal of American Folklore*, kd 106, nr 422, lk 387–434.
- Grünfeldt, P. 1897. *Uus mõistlik seltsiline. Tarviline õpetus igale noorele inime-
sele*. Tartu: Trükitud J. Mäesepp'a kuluga.
- Haava, Anna 2014. *Rändaja Anna. Anna Haava kirjad Elise Aunale, Mari Raa-
motile ja Juhan Luigale*. Koostanud Sirje Endre. Tallinn: SEJS.

- Hurt, Jakob 1871. Eesti Aleksandri-kool. Üks tähtis kuulutus ja palve kõigile Eestirahvale. – Eesti Postimees 1. XII.
- Hurt, Jakob 1888a. Kolmas aruanne Eesti vana vara korjamisest ja keelemurrete uurimisest. 28. aprill 1888. – Olevik 2. V; Postimees 3. V.
- Hurt, Jakob 1888b. Neljas aruanne Eesti vanavara korjamisest ja keelemurrete uurimisest. 18. mail 1888. – Olevik 23. V; Postimees 21. V.
- Hurt, Jakob 1888c. Viies aruanne Eesti vanavara korjamisest ja keelemurrete uurimisest. 1. juuni 1888. – Olevik 6. VI; Postimees 6. VI.
- Hurt, Jakob 1888d. Kaheksas aruanne Eesti vanavara korjamisest ja keelemurrete uurimisest. 29. juuni 1888. – Olevik 1. VIII; Postimees 30. VII.
- Hurt, Jakob 1888e. Üheksas aruanne Eesti vanavara korjamisest ja keelemurrete uurimisest. 10. augustil 1888. – Olevik 15. VIII; Postimees 13. VIII.
- Hurt, Jakob 1888f. Kümnes aruanne Eesti vanavara korjamisest ja keelemurrete uurimisest. 8. septembril 1888. – Olevik 12. IX; Postimees 10. IX.
- Hurt, Jakob 1888g. Kolmasteistkümnes aruanne Eesti vanavara korjamisest ja keelemurrete uurimisest. 6. oktobril 1888. – Olevik 10. X; Postimees 11. X.
- Hurt, Jakob 1888h. Neljasteistkümnes aruanne Eesti vanavara korjamisest ja keelemurrete uurimisest. 20. oktobril 1888. – Olevik 24. X; Postimees 25. X.
- Hurt, Jakob 1888i. Viiestõistkümnes aruanne Eesti vanavarakorjamisest ja keelemurrete uurimisest. 27. oktobril 1888. – Olevik 31. X, 7. XI; Postimees 1. XI, 3. XI.
- Hurt, Jakob 1889a. Kaheskümnes neljas aruanne Eesti vanavara korjamisest ja keelemurrete uurimisest. 10. veebruaril 1889. – Olevik 13. II; Postimees 18. II, 21. II.
- Hurt, Jakob 1889b. Kolmaskümnes aruanne Eesti vanavara korjamisest ja keelemurrete uurimisest. 23. märtsil 1889. – Olevik 27. III; Postimees 30. III.
- Hurt, Jakob 1889c. Kolmaskümnes esimene aruanne Eesti vanavara korjamisest ja keelemurrete uurimisest. 30. märtsil 1889. – Olevik 3. IV; Postimees 4. IV, 8. IV.
- Hurt, Jakob 1889d. Kolmaskümnes kolmas aruanne Eesti vanavara korjamisest ja keelemurrete uurimisest. 20. aprillil 1889. – Olevik 24. IV; Postimees 25. IV.
- Hurt, Jakob 1889e. Neljaskümnes seitsmes aruanne Eesti vanavara korjamisest ja keelemurrete uurimisest. 20. september 1889. – Olevik 2. X; Postimees 3. X, 5. X.
- Hurt, Jakob 1889f. Viieskümnes teine aruanne Eesti vanavara korjamisest ja keelemurrete uurimisest. 30. novembril 1889. – Olevik 4. XII; Postimees 16. I 1890.
- Hurt, Jakob 1889g. Viieskümnes neljas aruanne Eesti vanavara korjamisest ja keelemurrete uurimisest. 14. detsembril 1889. – Olevik 18. XII; Postimees 8. II 1890.
- Hurt, Jakob 1890a. Kuueskümnes esimene aruanne Eesti vanavara korjamisest ja keelemurrete uurimisest. 2. mail 1890. – Olevik 7. V; Postimees 12. V.
- Hurt, Jakob 1890b. Kuueskümnes viies aruanne Eesti vanavara korjamisest ja keelemurrete uurimisest. 8. septembril 1890. – Olevik 24. IX; Postimees 9. X.
- Hurt, Jakob 1890c. Kuueskümnes seitsmes aruanne Eesti vanavara korjamisest ja keelemurrete uurimisest. 12. detsembril 1890. – Olevik 17. XII, 21. XII; Postimees 10. I, 15. I 1891.
- Hurt, Jakob 1891a. Kuueskümnes üheksas aruanne Eesti vanavara korjamisest ja keelemurrete uurimisest. 20. veebruaril 1891. – Olevik 4. III; Postimees 7. III.

- Hurt Jakob 1891b. Seitsmeskümmes aruanne Eesti vanavara korjamisest ja keelemurrete uurimisest. 24. aprill 1891. – Olevik 6. V; Postimees 7. V.
- Hurt, Jakob 1892. Seitsmeskümmes üheksas aruanne Eesti rahva vanavara korjamisest ja keelemurrete uurimisest. 8. juunil 1892. – Olevik 15. VI; Postimees 11. VI.
- Jakobson, Peeter 1889. Kirjakirjutaja ehk juhatus, kuidasviisi tuleb mitmesugusi kirjasi, kontraktisi, kvitungisi, võla- ja volikirjasi, testamentisi, rehnungisi ja vekslid kirjutada. Kirja pannud P. Jakobson. Rakvere: G. Ruhs.
- Kalkun, Andreas 2015. „Rohgem ei tiija mina teile kirjuda.” Kirjavormelid ning peresuhete kajastused Jakob Ploomi sõjakirjades. – Esimene maailmasõda eesti kultuuris. (Tallinna Ülikooli Eesti Keele ja Kultuuri Instituudi Toimetised 17.) Toim Mirjam Hinrikus, Ave Mattheus. Tallinn: Tallinna Ülikool, Eesti TA Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus, lk 116–144.
- Kikas, Katre 2013. Ajakirjandus Jakob Hurda ja Matthias Johann Eiseni tegevuse mõtestajana. – Keel ja Kirjandus, nr 5, lk 333–350.
- Kikas, Katre 2014. Folklore collecting as vernacular literacy: establishing a social position for writing in the 1890s Estonia. – Vernacular Literacies – Past, Present and Future. Toim A-C. Edlund, S. Haugen, L-E. Edlund. Umeå: Umeå University, lk 221–235.
- Kikas, Katre 2015. Matthias Johann Eisen ja tema kaastöölised seitsme Moosese pärimust piiritlemas – Keel ja Kirjandus, nr 10, lk 711–727.
- Korb, Anu 2013. Rahvaluule osakonna Siberi kaastöölise Rosalie Ottessoni ja teadurite-arhivaaride dialoog aastatel 1969–1976. – Mäetagused. Elektrooniline ajakiri, nr 54, lk 7–26.
- Krikmann, Arvo, Sarv, Ingrid 1988. Eesti vanasõnad. IV. Lisad. Tallinn: Eesti Raamat.
- Kuismin, Anna 2013. Rahvaan runot. Tuli taas kynälle kyyti. – Kynällä kyn-täjät. Kansan kirjallistuminen 1800-luvun Suomessa. Toim Lea Laitinen, Kati Mikkola. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, lk 185–214.
- Kurki, Tuulikki 2002. Heikki Meriläinen ja keskusteluja kansanperinteestä. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Laitinen, Lea, Nordlund, Taru 2013. Language from below? Indexing identities in the writings of common people in 19th-century Finland. – Kynällä kyn-täjät. Kansan kirjallistuminen 1800-luvun Suomessa. Toim L. Laitinen, Kati Mikkola. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, lk 169–189.
- Mikkola, Kati 2013a. Kansanrunouden kokoelmat. Kerääjinä kuuliaisia avustajia ja visionäärejä. – Kynällä kyntäjät. Kansan kirjallistuminen 1800-luvun Suomessa. Toim Lea Laitinen, Kati Mikkola. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, lk 337–378.
- Mikkola, Kati 2013b. Self-taught collectors of folklore and their challenge to archival authority. – White Field, Black Seeds. Nordic Literacy Practices in the Long Nineteenth Century. Toim Anna Kuismin, M. J. Driscoll. Helsinki: Finnish Literature Society, lk 146–157.
- Nordlund, Taru 2013. Kirjeet. Keskustelua yli ajan ja paikan. – Kansanrunouden kokoelmat. Kerääjinä kuuliaisia avustajia ja visionäärejä. – Kynällä kyn-täjät. Kansan kirjallistuminen 1800-luvun Suomessa. Toim Lea Laitinen, Kati Mikkola. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, lk 107–138.
- O. 1891. Virgale vanavara korjajale. Helene Maasen'ile südamelikuks tänu tunnistuseks, tema viljarikka töö eest. – Eesti Postimees 10. V.

- Pino, Veera 1989. Leena Kase-Kaur – rahvalaulik, rahvaluulekoguja, Jakob Hurda kaastöeline. – Paar sammukest eesti kirjanduse uurimise teed. Uurimusi Jakob Hurda 150. sünniaastapäevaks. Tallinn: Eesti Raamat, lk 41–79.
- Põldmäe, Rudolf 1959. Kirikutegelaste vastuolusid Jakob Hurda rahvaluulekogumisega. – Keel ja Kirjandus, nr 7, lk 409–421.
- Põldmäe, Rudolf 1986. Jakob Hurda koostööst korrespondentidega. – Keel ja Kirjandus, nr 12, lk 726–735.
- Põldmäe, Rudolf 1989. Materjale J. Hurda vanavara kogumise loost. – Paar sammukest eesti kirjanduse uurimise teed: uurimusi ja materjale, 12. kd. Uurimusi Jakob Hurda 150. sünniaastapäevaks. Tallinn: Eesti Raamat, lk 10–40.
- Saukas, Rein 2003. Matthias Johann Eisen mõistatuste koguja ja publitseerijana 1869–1890. – Mäetagused, nr 21, lk 85–140.
- Saukas, Rein, Krikmann, Arvo 2012. Eesti mõistatused. III: 1. Kogujate register. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseumi Teaduskirjastus.
- Sheridan, Dorothy, Street, Brian, Bloom, David 2000. Writing Ourselves. Mass-Observation and Literacy Practices. New Jersey: Hampton Press inc.
- Stark, Laura 2013. Sanomalehtien maaseutukirjeet. Itseilmaisun into ja lehdistön portinvartijat. – Kynällä kyntäjät. Kansan kirjallistuminen 1800-luvun Suomessa. Toim Lea Laitinen, Kati Mikkola. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, lk 145–177.
- Suburg, Lilli 1889. Vanavara korjamisest. – Linda, nr 6, lk 413.
- Tõnisson, Mats 1892. Aadressid ja Proovi-kirjad. Õpetus, kuidas kõiksugused aadressid ja kirjad tulevad kirjutada. Nimelt: palvekirjad kohtudele ja ülematele, sugulastele ning tutvatele, kontrahid, protokollid, võla-kirjad, kviitungid ja muud. Eesti ja Vene-keeles. Tallinn: Trükitud G. Pihlaka kuluga.
- Valk, Ülo 2004. On the discursive foundations of Estonian folkloristics: a farmer's field of vision. – Everyday Life and Cultural Patterns: International Festschrift for Elle Vunder. (Studies in Folk Culture 3.) Toim Ene Kõresaar, Art Leete. Tartu: Tartu University Press, lk 265–272.
- Viidalepp [Viidebaum], Richard 1934. Jakob Hurda kaastöelistest. – Eesti Rahva Muuseumi aastaraamat IX–X, 1933/4. Tartu: Sihtasutus „Eesti Rahva Muuseum”, lk 231–254.
- Whyman, Susan 2009. The Pen and the People. English Letter Writers 1660–1800. Oxford: Oxford University Press.

Folklore collecting in an epistolary context: Helene Maasen's letters to Jakob Hurt

Keywords: folklore collecting, epistolary culture, Helene Maasen, Jakob Hurt

The article is based on the correspondence between folklorist Jakob Hurt (1839–1907) and local folklore collector Helene Maasen (1869–1933). My main aim is to analyse the way Hurt communicated with his co-workers and to see how this communication was divided between public (reports about folklore collecting published in newspapers) and private spheres (letters). Maasen was one of the most prolific female co-workers of Hurt – in the years 1888–1896 she sent in 1150 pages of folkloric materials (tales, songs, minor forms etc.). Besides folklore she also sent Hurt several letters; some of them dealt with practical matters (what to collect), while in others she reflected quite emotionally on her role as a folklore collector.

The article addresses the subjects that come up in their correspondence, showing that there were topics which were discussed equally in public and private spheres (for example the questions connected with the age of the songs), and those that were only discussed privately (for example the moral contents of the tales). Besides those themes, we can see how Maasen positions herself as a folklore collector, wavering between self-diminution (stressing the scarcity of her collected material) and sincere and heartfelt happiness about what she is doing. Compared to that ambivalence, the representations of Maasen in Hurt's newspaper reports are rather plain – she is always referred to as a 'diligent maiden'.

Katre Kikas (b. 1981), MA, Estonian Literary Museum, Department of Folklore, Researcher; University of Tartu, Doctoral Student, katreki@folklore.ee